

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 12

LOETSE 2014

**SESOTHO PUO YA LAPENG P2
MEMORANTAMO**

MATSHWAO: 80

Memorantamo ona o na le maqephe a 16.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1: MAJAKANE – T. Leballo****DITAELO HO BATSHWAI:**

Motshwai a bale nehelano ya mohlalobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo. Moqoqo o lokela ho arabela potso e itshetlehileng thothokisong e hlahisitsweng. Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona:

- DIKAHARE
- TSHEBEDISO YA PUO

Dintlha tsa bonono tse fumanwang mona ke tsena (dikahare);

Selelekela:

Thothokiso ena ke **tomatso**. Sethothokisi se ngola thothokiso ena moo ho yona se utlwahalang eka se a rorisa le ho babatsa boitshwaro bo itseng athe se a bo nena.

Dintlha tsa bonono tse fumanwang mona ke tsena:

Molathothokiso wa 4 le 5, 6, 7 le 8 le 13 le 14, re fumana **phetapheto e**

tsepameng/hlaahlela e qalang e bopilweng ka mantswe ana: 'bonyeunyeu', 'bonang' le 'o rera'. Molemo wa sebetsa sena sa bothothokisi ke ho hokahanya melathothokiso/ho sidilella/ho toboketsa/ho tlamahanya.

Melathothokisong ya 1 le 2 re fumana **karaburetso ya kutlo**, e bopilweng ka ho lla ha ditshepe 'ke keu keu, lekeu keu'.

Molemo wa sebetsa sena ke ho etsetsa babadi setshwantsho se hlakileng sa seo se buang ka sona (kutlo ya ditshepe tse llang).

Melathothokisong ya 4 le 5, 6, 7 le 8 re fumana **karaburetso ya pono** moo sethothokisi se sebedisitseng mantswe a kang 'bonang' mme molemo wa sebetsa sena mona sethothokisi se ntse se bopela babadi setshwantsho sa seo se buang ka sona (pono ya moaparo o motle o pakang kgotso le lerato).

Melathothokisong ya 6 le 7, 9 le 10, 11 le 12, 21 le 22 re fumana **phetapheto yasebopeho sa mela**. Sethothokisi se e sebedisitse ho kgokgothella mehopolo le ditaba tsa sona dikelellong tsa babadi. Ho hatella/sidilella/matlafatsa mohopolo.

Melathothokisong ya 11 le 12 re fumana **phetapheto ya moelelo**. Sena se bopilwe ka tshebediso ya mantswe a hlahosang ntho e le nngwe. Mantswe a sebedisitsweng ke ana a latelang; 'boikalakatsi', 'boikalakatsi'. Mosebetsi wa phetapheto ena ke ho hatella/sidilella/toboketsa/matlafatsa mohopolo o jerweng ke mantswe ao.

[Moithuti ya hlahositseng makgabane a mararo, a ba a fana ka mabaka a abilwe matshwao ohle a dikahare, ebe ho lekolwa hore puo le setaele ke tse loketseng moqoqo – ho ngola ka diratswana, jj. ho shejwe hore o lokelwa ke matshwao a makae ho a mane.]

E.H. Lekola rubriki ya tekanyetso ya potso ena.

E.H. Hona e mpa e le mohlala wa nehelano e lebelletsweng.

Kabo ya matshwao

Dikahare (k.h.r. dintlha tse bopang karabo) = 6

Puo, setaele (selelekela le ditaba) = 4

Senotlolo: **Dik:**

P/S:

POTSO YA 2

- 2.1 Tomatso. √ Sethothokisi ke malomafodisa, se utlwahala eka se a rorisa athe se a phoqa. √ (2)
- 2.2 Thabadimahlwa. Le sebedisitswe ho eketsa sefutho sa lentswe le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso/palo ya mantswe/ho potlakisa morethetho. √√ (2)
- 2.3 Molathothokisong wa 19, ho sebedisitswe kgonyetso mme bohlokwa ba yona ke ho fana ka sefutho/ho be teng kगतello. √ (1)
- 2.4 Papiso/tshwantshanyo. Ho bapiswa ho tjhora ha nko le nale ya motjhini. √√ (2)
- 2.5 Ngwana a rafohile a tshabile lefatshe/molathothokiso wa 11 √ (1)
- 2.6 Molathothokisong wa 8 le 9, 11 le 12 – phetapheto e tsepameng/neheletsano. Bohlokwa ba yona ke ho sidilella/toboketsa mohopolo o se lebalehe ha bonolo/e natefisa melathothokiso/ ho hokahanya/tlamahanya melathothokiso. √√ (2)

[10]**POTSO YA 3**

- 3.1 Meleng ya 2 le 3 ho hlahella phetapheto ya sebopeho. √ Sepheo sa phetapheto ena ke ho sidilella/matlafatsa/hatella mohopolo. √ (2)
- 3.2 Meleng 1 le 2 ho hlahella phetapheto ya moelelo ka mantswe ana: 'tsota' le 'boha'. √√ (2)
- 3.3 Ke kgonyetso. √ (1)
- 3.4 Moleng wa 6 ho sebedisitswe tatellano e sa tlwaelehang ya mantswe e bitswang anastrofi. √ Sepheo ke ho qatsohisa/ho hatella mohopolo. √ (2)
- 3.5 Meleleng 13 le 16 ho phetaphetuwe mantswe 'ka kakaretso'. Mofuta ona wa phetapheto o bitswa phetapheto ya mantswe e diehileng. √ Sepheo ke ho hatella/sidilella mohopolo. (2)
- 3.6 Molaetsa wa thothokiso ke teboho. √ (1)

[10]**POTSO YA 4**

- 4.1 Tomatso √ (1)
- 4.2 Sebetsa se sebedisitsweng molathothokisong wa 26 ke sejura/kgefutsohare/molakgefutso. Ho katla morethetho, ho lekalekanya moelelo wa se bolelwang ka pele ho sejura le o latelang/ho qatsohisa lentswe le itseng/ho fokotsa bolelele ba molathothokiso/ho kgina/ho etsa hore lentswe le hatellehe, le be le sefutho. √√ (2)

- 4.3 4.3.1 PAC – Pan Africanist Congress ✓ (1)
- 4.3.2 AZAPO – Azanian People’s Organisation ✓ (1)
- 4.4 Sephoqo/nkahlama/semaumau/tsheremoloha ✓✓
Moithuti a fane ka a mabedi feela. (2)
- 4.5 Phetapheto ya moelelo ka mantswe ana; ho lla ha sethunya le ho kgabola ha
sona. Bohlokwa ke ho matlafatsa/kgatello. ✓✓ (2)
- 4.6 Ha batho ba sebedisana mmoho, tsohle tseo ba di lakatsang ba ka di
fihlella/kopano ke matla/ntjapedi ha e hlolwe ke sebata. ✓ (1)
- [10]**

POTSO YA 5

- 5.1 Sonete. ✓ E na le mela e 14/ha ngata e thehwa hodima kganyetsano. ✓ (2)
- 5.2 Phetapheto e tsepameng/neeletsano. Bohlokwa ba yona ke ho sidilella/
toboketsa mohopolo o se lebalehe ha bonolo/e a natefisa melathothokiso/ho
hokahanya/tlamahanya melathothokiso. Bohlokwa ke ho hokela
melathothokiso ya sethothokisi mmoho. ✓✓ (2)
- 5.3 O iphetotse Ramatlotlo o Ramapolasi/o ikentse Tonakholo o Ranaha/ 9 le 10. ✓ (1)
- 5.4 Molathothokiso wa 4 ✓ (1)
- 5.5 ‘Mehofe’, bakeng sa le tlwaelehileng ‘mafutsana’ le matlafatsa moelelo. ✓✓ (2)
- 5.6 Metwaitwai – ke batho ba lelerang, ba se nang bodulo, seo se ka bakwa ke
mabaka a mangatanyana jwalo ka dintwa mafatsheng a rona/botlokotsebe. ✓ (1)
- Mehofe – batho ba futsanehileng (mafutsana) le sena mabaka a teng, e mong
motho a ka nkelwa seo e leng sa hae a sale a se na letho. ✓ (1)
- [10]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI**POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla****Selelekela:**

Semelo sa baphetwa se utullwa le ho hlakiswa ke diketso le dipuo tsa bona. Diketso tsa baphetwa ke tsona tse hodisang, tse rarahanyang le ho lebisa pale sehlohlolong le mothipolohong ho fihla pheletsong/tharolong le pheletsong ya pale. Semelo sa baphetwa se ka arolwa ka mafapha a mabedi. Ho na le baphetwa bao semelo sa bona se fetofetohang ho ya ka maemo a ditaba, bao maikutlo a bona a kgemang le maemo le dinako. Bana ke baphetwa bao re sa kgoneng ho ba hlalosa, ba tshitja. Ho boetse ho na le baphetwa ba sepapetlwa/sephara. Bana ke baphetwa ba dulang ba le ka mokgwa o le mong ho ya ho ile. Ha ba fetohe. Ho bile ho na le baphetwa bao re reng ke balwantshi, balwantshuwa le banamodi.

- **Semelo sa Mohanuwa**

Mophetwa enwa ke moradia Ramatlotlo. Leha a ne a le motle, o ne a sa di hadikela ho di ja, a le makoko ebile a le mabifi. A kgarametsa batho ha ba tlilo reka, a ba bitsa disarabane, mehofe... Taba e se e le teng mahareng a hae le Tsietsi, Tsietsi o se e a bile a thusa Mohanuwa ho rekisa ka lebenkeleng. Tsietsi o se a mo rata le ha a tseba ke Mmadiatheng. Mohanuwa jwale o se a ratana le Makgaola ya kgannang lori e tlisang diphahlo moo lebenkeleng, e se e le moimana; sena se utlwitse Tsietsi bohloko. O bolella Tsietsi hore o fihlile habo e le ntja, a hobotse mahlo; o mo rutila lerato a sa le tsebe, a nka a sa tsebe le ho hlapa. O a mo sosothela hore o tla mo tsoma a be a mo fumane; o tla mo rekela dinokwane; o sa tla be a kgutlele ho yena a hoshola a tlo kopa tshwarelo.

- **Kotsi**

Ke rangwana Tsietsi. O sehloho ho Tsietsi, mme le Tsietsi ha a mmotsa ka ho re lebitla le ka botswa, o re dihohwana tseo a yo di botsa boMmantsoteng bao ba hae ba mmoleletseng ka ho re a ilo botsa lebitla. Ha a na botsitso, ha a na ntlhakemo. Ha Tsietsi a tlameha ho ya sekolong mme Mmadibakiso a bolela hore ho sa le ho tsho ho Tsietsi, o se a dumellana le yena, empa yena mohatsae a qeta ho bitsa Tsietsi motsofe. Bana ba hae ba tella le ho sotla Tsietsi, empa ha a bue letho ke ho tshaba Mmadibakiso. Mesebetsi e boima kaofela e etswa ke Tsietsi empa ha a bue le hona ho mo namolela jwalo ka rangwanae. Qetellong Tsietsi o bile a tseba hore ha se ngwanabo ntatae empa feela Tshediso a holetse habo. Ha ho makatse qetellong ha Tsietsi a mo lwantsha, a lwantsha Mmadibakiso le Tsekiso, mme a thunyana le mapolesa a be a qetella a le sepetlele tlasa tebelo ya sepolesa.

- **Mmamasolomane (Mmadibakiso)**

Ke mohatsa Kotsi. O sotla Tsietsi, o mo etsisa mesebetsi yohle e boima. O mo bitsa ka mabitso a mo nyedisang. Le ha moruti Moshebi a fihla lapeng ha Kotsi mme a kgahlanyeditswe ke yena, Mmadibakiso o a mo leleka. Le ha a so ka a fumana ditaba ka radio ya mosadimoholo wa sefoku e utswitsweng ha mapolesa a fihla a re e utswitswe ke Tsietsi, o bolela ha a sa makale ka ha Tsietsi o a be a ntse a lelera le malapa a batho a tseba hantle hore Tsietsi o be a ntse a le hae.

Ha ho makatse ha Tsietsi a kgutla Sekgutlong a tletse moya wa boiphetetso. Diketso tse na tsa Mmamasolomane ho Tsietsi di bontsha hore ke motho ya se nang kutlwelobohloko ka kgutsana.

Kabo ya matshwao

Dikahare (k.h.r dintlha tse bopang karabo) = 15

Puo, setaele (selelekela, ditaba le phethelo) = 10

Senotlolo: **Dik:**

P/S:

[25]

POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

- 7.1 Ke yena ya neng a konne Tsietsi (Kgauho) mohla lepato la batswadi ba hae./Tsietsi o ile a batlelwa nkgono enwa ho sala le yena ka ha a ne a le monyenyanane./O hodisitse ke nkgono Mmantsoteng. ✓ (1)
- 7.2 Ke motho ya kgopo/ya bohale. ✓ (1)
- 7.3 Tsietsi o bile mabifi a kgena kaha o ne a ipolelletse hore dipotso tsa hae di tla arabeha ho fihleng ha moruti Moshebi jwale Mmamasolomane a se ke a mo fa monyetla wa ho bua le moruti. ✓ (1)
- 7.4 Ha a tshepahale. O na le dikamano tsa marato le basadi ba batho. ✓✓ (2)
- 7.5 E ile ya rarollwa ka hore nkgono Mmantsoteng a mmolelle hore a tsamaye a ye Sekgutlong lebitleng la batswadi ba hae, ke moo a tla fumana karabo teng. ✓ (1)
- 7.6 Tshediso Molakolako le Mmapulane Molakolako. ✓✓ (2)
- 7.7 Ka morao hoba a hlokahallwe ke batswadi ba hae, Tsietsi o ile a ya dula ha Kotsi mme a hodiswa ka thata, a sotlwa, ba ja mafa a habo. ✓✓ (2)
- 7.8 Di etsahala mahaeng le ditoropong. ✓ (1)
- 7.9 Ke kgodiso e bohloko ya e fumaneng ha Kotsi./Polao ya Tseleng. ✓✓ (2)
- 7.10 E mo nehile sebete le mawa a sebediswang ntweng mme seo se thusitse tseleng ya hae ya ho iphetetsa. ✓✓ (2)
- 7.11 O matjato/mafolofolo/kgothetse/bohlale ka hoo e ne e tla ba motho ya tswelletseng setjhabeng ya nang le bokamoso bo botle. ✓✓ (2)
- 7.12 Tsekiso le Dibakiso. Ba ne ba mo patlota. ✓✓ (2)
- 7.13 Setswalle sa Kgotso le Kgotso se bile le tshusumetso ka hore ba botse ntata bona le nkgono Mmantsoteng ditaba tsa Tsietsi. O qetelletse a fihlile Sekgutlong, moo a ileng a fumana sohle se ileng sa etsahala ka lelapa la hae le hore ha se Molapo ke Molakolako. ✓✓ (2)
- 7.14 Tsietsi o utulla ditaba tsohle tse amanang le yena lebitleng la lelapa labo tse neng di patilwe ka tsela ya mohlolo. ✓✓ (2)

- 7.15 E, ho teng bana bao e leng dikgutsana lefatsheng lena ba phediswang ka thata.

KAPA

Tjhe ditaba tsa buka di fetelleditswe. Ke moo Tsietsi a neng a thunya batho e bile a sa tshwarwe. √√

(2)
[25]

POTSO 8: MME–NP Maake

- **Thollo Mofokeng**

Mofokeng ha a ntse a dula kampong le banna ba bang ho la Vereeniging, o lahlehelwa ke sepatjhe se kentseng diponto tse 200. Se tholwa ke Dikeledi ya se fang rakgadiae ho fihlela Mofokeng a se thodiswa. Lerato la Mofokeng ho Dikeledi le qala mona. O shebahala e le mophetwa ya nang le boikarabelo, empa bompetje ba hae le ho hloka nnete le botsitso di hlaka ha a romela batho ba habo moo Sebokeng ho ya mo kopela mohope wa metsi ha Rakgadi empa a ntse a na le ba habo Matatiele. Le ha Mme a se a hlokaetse Mme a bolokelwa ha hae, ha a tshetse mohatsae ya latileng Mme ha Diseko ha se a le makgatheng a ho shwa. O dumellana le ba habo ka ho re basadi ba Kgauteng le batho ba teng ka kakaretso ha ba na nnete. Ke hona a fetohang a bontsha tshetso ha Diseko a nya matsete a bile a sosothela Bafokeng le basadi ba teng ka moo ba neng ba bua hampe ka teng ka Mmateboho. Enwa ke mophetwa ya se nang botsitso.

- **Tsekiso**

Ke moshanyana ya neng a kena sekolo le boDikeledi mme o ne a hlaha Manyatseng. O rata banana haholo mme o fereha Dikeledi ka kgang ho fihlela a be a mo amohela. Ho so ye kae Dikeledi le metswalle ya hae boMpuse ha ba tswa sekolong ba bona Tsekiso a hlaha dihlahleng le ngwanana e mong wa Sharpville. Le ha Dikeledi a bontshwa sena ke metswalle ya hae, o a iphpanya le ha a utlwile bohloko. Tsekiso ke lemenemene/molotsana/lempetje mme ebile o thusana le boThabisile ho etsa Dikeledi sephoqo. O tsebisitse Dikeledi hore taba tsa bona tsa lerato di fedile. Ditoro le ditshwantsho tsa dibaesekopo tseo Dikeledi a di boneng, di ne di se ntse di supa hore lenyalo la Dikeledi le Tsekiso e ne e ke ke ya e ba la nnete.

- **Diseko**

Ke mohatsa Lesole. Le ha ehlile e le motho ya thata, ya neng a le lekgonono hore Mme a fuwe sebaka sa ho dula, qetellong o a dumela hobane Lesole a ne a se a dumetse hore bodulo ha se bothata. Empa hape ha mme a se a kulela lefu, o romela molaetsa ho Mmateboho hore a tlo lata Mme a se shwele moo ha hae. O re yena ha a na tjhelete ya ho mo boloka. Re bona mophetwa, ya se nang kutlwelobohloko, ya pelo e thata. Empa ka mora lefu la Mme, ha ho tshwerwe kopano le Bafokeng, re bona a ipona phoso ka moo a neng a sa batle ha Mme a fuwa bodulo ka teng, le ka moo a ileng a re Mmateboho a tlo lata Mme ka teng ha a se a kulela lefu. E se e le yena ya buellang Mmateboho ha a hloleha ho hlalose tsa Bafokeng hore na hantlentle Mme ke mang. Ebile ke yena ya sosothelang basadi ba Bafokeng ka dipuo tse mpe, tse kobisang, tseo ba neng ba di bua ka Mmateboho ha ho ntse ho hlophiswa tsa lefu; puo tse kang o latile Mme ho tla mo boloka le ho mo beha ha hae mona hore a tle a tsebe ho ja tjhelete tsa hae.

Kabo ya matshwao

Dikahare (k.h.r dintlha tse bopang karabo) = 15
 Puo, setaele (selelekela, ditaba le phethelo) = 10

Senotlolo: **Dik:**
P/S

[25]**POTSO YA 9: MME – NP Maake**

- 9.1 Ho ya ka ditaba tsa padi ena, Mmateboho o bonahala e le motho ya nang le kutlwelobohloko/ya mosa seo se bonahala ha a ne a phomosetsa le ho batlela moeti eo bodulo le ha a ne a sa mo tsebe. √√ (2)
- 9.2 Moeti enwa o ne a hlaha Matatiele. √ (1)
- 9.3 Se senola mookotaba ka semelo sa Mme, moo a ileng a bontsha ho loka a thusa batho ba Sebokeng ka ho phekola bana le ho se senye/qhale motse wa Mmateboho ka ho pata hore yena ke mosadi wa Thollo, hoo ho bontsha hore e le nnete Mme o tshwara thipa ka bohaleng. √√ (2)
- 9.4 Dikeledi o thotse ka sepatjhe sa Thollo yaba Thollo o se a sebedisa monyetla oo a romela batho ho mo kopela mohope wa metsi habo Dikeledi. Dikeledi yena o ne a nahana hore o nyalwa ke Tsekiso athe ke Thollo Mofokeng. √√ (2)
- 9.5 Maikutlo a Dikeledi a ne a se matle hohang, a tshohile a ba le ditoro tse mpe hoo a bileng a thoba bosiu/a baleha empa qetellong lenyalo le ile la tswela pele. √√ (2)
- 9.6 Motho ya ikokobeditseng ya nang le kutlwelobohloko ebile a le mohau. √√ (1)

- 9.7 Mme o ne a ile a mo eletsa hore a se halefele bana ha ba bapalla moo ha hae hobane ke batho ba bohlokwa haholo, mme ba tla mo thusa ka tsatsi le leng. Ba ile ba thusa ho tima mollo ha ntlo ya Diseko e ne e tjha ho se na batho. √√ (2)
- 9.8 Dikeledi o ne a le komponeng moo ho dulang boThollo Mofokeng mme o ne a ilo rekisa ditholwana. √√ (2)
- 9.9 Dikeledi o ile a pata sepatjhe a se ke a se bontsha Rakgadi mme Rakgadi a se bona yaba o shapa Dikeledi hore a bue nnete hore o e nka kae tjhelete eo, ka hoo Rakgadi o ne a nahana hore Dikeledi o se a kene mekgweng e mebe ya ho rekisa ka mmele. √√ (2)
- 9.10 Thollo Mofokeng o ile a ba le maikutlo a ho rata lelapa lena la Rakgadi, o bone e le lelapa le tshepahalang leo yena a ka iketsetsang setswalle le lona. √√ (2)
- 9.11 Rakgadi o ile a kena kamoreng ya Dikeledi, a fumana a le siyo. Dikeledi o ne a ile a hlobaela a lora toro e mpe a bona hore lena lenyalo ha a ke ke a le emela, a baleha, a hlahlathela jwalo le masiu. √√ (2)
- 9.12 A/mo tshepa a se a mo nkile jwalo ka motswalle wa lelapa. √ (1)
- 9.13 O ile a lora ledimo le qhitsang boladu bo kopaneng le mamina, le ntse le re a hlakole ka leleme. √√ (2)
- 9.14 Tjhe, ha e a loka ka Sesotho motho ha a romele metswalle, o romela ba habo.

KAPA

E, e lokile hobane Mofokeng o ne a se a le Kgauteng a se na ba habo moo Kgauteng. √√ (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 10: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****‘Mme mpolaye’ – J Radebe**

- **Selelekela**

Diketsahalo tsa terama ena di qala hantle tlhekelong moo re tsebiswang baphetwa mme di nyoloha le ho iphetola mafito ha dibapadi di ntse di kopana di buisana. Mona re tsebiswa Moremi le Sefako mme re ba tseba e le metswalle ebile e le basebetsimmoho. Sefako ke monna ya ratang basadi haholo mme o se a ikgapetse morwetsana e mong wa mooki hona matsatsing ao.

- **Tharahano**

Lapeng la Moremi bophelo ba teng bo se bo ntse bo iponahatsa hore mathata a phedisano le ho hloka kutlwano, a teng dikamanong tsa ba lelapa. Moremi o tshwere ka thata mme o kgalema moradi wa hae Mmantwa, feela mekutu le matsapa a hae kaofela a ho etsa hore moradi a kene tseleng hantle di fokotswa ke Dineo, mofumahadi wa hae. Dineo o dumella moradi ho etsa boithatelo. Mmantwa o se a fihla lapeng ka mora nako. Ha ntatae a re o a bua mmae o di kena ka sehlotho mme o bolella monna hore a kgaohane le ngwana. Mantswe a Moremi a wela fatshe. Dineo o thabela ditjhelete tseo moradi a mo fang tsona tse tswang ho Sefako.

- **Sehlohlolo**

Ha ditaba di eme jwalo, Mmantwa o a ima. O bolella mmae mme eo o mo eletsa ka hore a bolelle Sefako taba ena. Mmantwa o fela a etsa jwalo. Jwale, ka baka la hore Sefako o na le mosadi, o ile a ikemisetsa ho ikisa habo Mmantwa ho ya tlalehela ntata Mmantwa ka taba ena. Ha ba fihla habo Mmantwa, Sefako o ne a sa tsebe hore Mmantwa ke ngwana wa motswalle wa hae wa mosebetsing e leng Moremi. Ha Moremi a atamela koloi ya Sefako a re o tlo dumedisa, Sefako ke ha a tlosa koloi ka lebelo le leholo haholo hobane o ne a sa batle ho tobana le Moremi a bile a sa batle ha Moremi a ka bona hore o palame le mang. O balehile jwalo ho fihlela a ba a phethola koloi eo ba neng ba tsamaya ka yona.

- **Tharollo**

Ha Moremi le Dineo mohatsae ba fihla moo koloi ya Sefako e phethohetseng teng, ba ba fumane ba tshwasehile ka hara malwanglwahla a koloi. Sefako o ile a leka ho itelela ho Moremi, feela Moremi a mo phephetha. Mmantwa yena o ile a kopa ho bona mmae, mme ha mmae a atamela ka kgopolo ya hore moradi o tlo llela ho yena, o ile a sarelwa feela ha moradi a mmolella hore a mmolaye kaha o ile a hloka kgalemelo ho yena.

Kabo ya matshwao

Dikahare (k.h.r. dintlha tse bopang karabo) = 15
Puo, setaele (selelekela, ditaba le phethelo) = 10

[25]

POTSO YA 11: SEYALEMOYA – RH Moeketsi**Ha le thakgiswe**

- 11.1 Kotopi/Boholo ba ditaba bo itshetlehile ka yena. √√ (2)
- 11.2 Makau o ne a tsebisahala ka diretlo mme ha ho motho ya batlang ho amahangwa le yena./Ha se ba leloko le le leng. √√ (2)
- 11.3 Makau e ne e le ngaka ya methokgo mme seo a neng a se bua batho ba ne ba se kgolwa. √√ (2)
- 11.4 O pelo e mpe ka ha o ne a kgona ho retla batho. √√ (2)
- 11.5 Ke kgohlano ya ka ntle, hobane Sebuweng o ne a hlile a qwaketsana le monnae a batla hore a tlohele ho nna a matha le Makau empa monna yena a nganga. √√√ (3)
- 11.6 Wa ho retla motho eo Makau a tlang ho sebedisa dikarolo tsa hae tsa mmele hore a tiise Kotopi mme ka ho etsa jwalo, Kotopi o tla ba le leruo le lengata. √ (1)
- 11.7 Rampou o ne a le kamora hae mme a itokisetsa ho hlaba motho enwa ka thipa. √ (1)
- 11.8 Di totobatsa nako ya kgale moo tswelopele e neng e so name/nako ya sejwalejwale hobane batho ba sa ntsane ba dumela ditabeng tsa hore diretlo di ka thusa ho tiisa motho hore a tle a hlomphehe a be le leruo le lengata. Tikoloho ke ya motse wa mahaeng e seng ya ditoropong, kaha ho ntse ho na le dibaka tse nang le meru. √√√ (3)
- 11.9 Sehlooho se amana le ditaba hobane motho o ile a bolauwa le ho retlwa ke batho ba bang, mme sena se bolela hore batho ba ikarabellang lefung la motho enwa ba tla qetella ba hlahetse pepeneneng. √√ (2)
- 11.10 O ne a lora motho eo a ileng a mo retla mme a sa kgone ho kgaleha hantle. √√ (2)
- 11.11 Ke hantle√ hobane seo Kotopi a neng a batla ho se etsa, se ne se sa loka mme Sebuweng o ne a sa batle ho ikamahanya le diketso tsa ho bolaya le ho retla. √√ (2)

KAPA

- Ha se hantle √ hobane o lokela ho ema le monna wa hae ka nako tsohle. √√ (3)
- 11.12 Mongodi o re senolela sehlohlolo sa terama ena nakong eo Kotopi a neng a phofa mme a bile a ntse a bua le seo batho ba bang ba neng ba sa se bone se bonwa ke yena feela. Ke moo mosadiae a ileng a mmolella hore ebang ke yena o bile le kabelo polaong ya Moletsana, sena se tla iponahatsa. √√ (2)

[25]

POTSO YA 12: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

- **Selelekela**

Mona re bona bophelo ba Molefi bo shebahala bo tsamaya hantle hobane o rutehile ebile o hodisitswe hantle. Lapeng habo ba phela ha monate mme le mosebetsi o sebetsa wa maemo. Molefi ke mohlankana ya dilemong tsa ho nyala mme o se a bile a na le eo a tshepisaneng le yena, e leng Montsheng.

- **Tharahano**

Ha ditaba di sa le mothating ona, Molefi a be a se a kwenehela Montsheng, hobane o ne a re ha a ya ruteha. O ile a kgahlwa ke ya rutehileng jwalo ka yena e leng Jwalane. Eo e bile yona qaleho ya mathata a hae, hobane Jwalane o ne a sa di hadikela ho di ja. Ha batswadi ba Molefi le metswalle ya hae ba ne ba mo kgalema, Molefi o ne a sa batle ho utlwa letho. O ile a ngangella hore yena o batla ho nyala Jwalane. O ile a ntshetsa Jwalane mahadi feela kapelepele ha iponahatsa hore o entse phoso e kgolokgolo.

Jwalane eo o ne a mo patetse hore yena o na le ngwana le monna e mong. Sena Molefi o iphumanetse sona ha ne a tihaketse Jwalane moo a dulang teng.

Mokgwa oo Jwalane a neng a buisa Molefi kateng, o ne o bontsha tello e makatsang. Ho eketsa mathata le ho feta, ke ha Jwalane a ratana le motswalle wa Molefi e leng Ngatane. O ne a ye a tjhakele Ngatane hona dikantorong mane moo Molefi a sebetsang mme a sa tsotelle hore Molefi o tla di tseba kapa jwang. Molefi o ile a hlolana le Jwalane mme a bolella ba habo ka taba ya hore Jwalane o na le ngwana.

Nakong ena yohle, monnamoholo Mapetla le mahlahana a hae boNgatane le Ramafothole ba ne ba ntse ba butswela mathata a Molefi ka tshebediso ya ditlhare. boNgatane ba ne ba rokella meriana e nkgang hampe setulong seo Molefi a dulang ho sona ka kantorong ya hae ba bile ba fafatsa methokgo ka kantorong eo. Mapetla yena o ne a phethisa tsa boloi ba hae kwana Mafotholeng ha Molefi a tlile lapeng.

Hoba Molefi a hlolane le Jwalane o ile a nkana le Morongwe. Morongwe e ne e le mooki sepetlele mme o ile a teana le Molefi nakong eo Molefi e neng e le mokudi sepetlele moo ka baka la kotsi eo a ileng a ba ho yona. Morongwe o ile a ipherehela Molefi mme Molefi o ile a mo nyala.

Mohla Morongwe a neng a amohelwa lapeng la habo Molefi, o ile a hla a ntsha leoto. A bolella ba bohadi ba hae hore yena ha a tlela ho tla qhotsa bana jwalo ka kgoho ha e qhotsa ditsuonyana. Ha nako e ntse e tsamaya bophelo ba hla ba mpefala hoo qetellong Disebo le Morongwe ba ileng ba ba ba tshwarana ka matsoho.

Ka letsatsi le leng ya re ha Molefi a tswa mosebetsing a bona mohlolo. Morongwe o ne a le ka koloing ya monna e mong mme mmoho ba ne ba sena le ha e le kgwele thekeng. Ba ne ba tahlilwe hoo ba neng ba sa itsebe mabitso a bona. Molefi o ile a teteka Morongwe mmoho le monna enwa hore ba qetelle ba tswile tshobotsing.

- **Sehlohlolo**

Montsheng eo Molefi a ileng a mo nyahlatsa sa mooko wa pere nakong e fetileng o ile a fumana lenyalo, mme a phela ha monate lenyalong la hae ka nako eo. Ka nako eo bophelo ba Molefi bona bo ne bo ntse bo mpefala le ho feta pele.

Morongwe o ne a re Molefi ha se monna ya tiileng kaha ke moo Molefi ha a nwe, ha a tsube. Yena Morongwe o ne a nwa jwala mme ka dinako tse ding o ne a sa itlthahise mosebetsing.

Qetellong ka baka la ditouwa Molefi o ile a ba a qetella a se a tletse boya mmele wohle.

Kabo ya matshwao

Dikahare (k.h.r dintlha tse bopang karabo) = 15

Puo, setaele (selelekela, ditaba le phethelo) = 10

[25]

POTSO YA 13: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

- 13.1 O ile a lahla Montsheng a ratana le Jwalane hobane o ne a rutehile empa Jwalane eo o ne a na le ngwana, feela a patetse Molefi ebile o ile a ratana le motswalle wa Molefi, Ngatane. √√ (2)
- 13.2 Ke Montsheng. E ne e le ngwana ya holetseng Mafotholeng, ya hlomphang a bile a na le boitshwaro bo botle. √√ (2)
- 13.3 O ne a fihla a itahisitse a etsa eka o nwele ba Kgaeyane athe o mpa a batla ho anya batho ba mona habo Molefi leleme hore a tle a tsebe hore o tla nyopisa merero ya bona jwang. √√ (2)
- 13.4 O ile a hana ho nka keletso ya metswalle ya hae, le ba lelapa labo ha ba re a se ke a hlanohela Montsheng. √√ (2)
- 13.5 Morongwe o holetse motseng wa Roma ha Mafefowane moo ho neng ho na le dikolo le dikereke mme batho ba moo ba phela bophelo ba tswelopele. Moaparo le boitshwaro ba Morongwe ha di thabise. O nwa jwala mme o bile o ba le dikamano tse ding tse ka thoko le banna ba bang. Tsena di ne di sa etswe ke banana ba Mafotholeng. √√ (2)
- 13.6 Morongwe o ile a iponahatsa letsatsi la pele feela a fihla motseng hore ha se motho. O ile a hana ho apeswa ka mokgwa oo ngwetsi ya Mosotho e apeswang kateng mme a hana le lebitso la bohadi leo a neng a le fuwa ke ba habo Molefi. Qetellong Molefi o ile a mo fumana a robetse le monna e mong ka koloing. √√ (2)

- 13.7 Ke moo ho bonahalang hore Pitso o se a batla Molefi a sebetswe ke ngaka ya methokgo hobane o ile a hlaha boya ba thithiboya mmeleng a nkilwe ke ntho ya bosiu, empa e le hobane o ne a ntse a sa dumele hore methokgo e ka thusa. √√ (2)
- 13.8 Boipuiso/monoloko/puonosi
Ho pepesetsa babadi se ka harehare pelong ya sebakadi. √√√ (3)
- 13.9 C/motshehetsi/mothusi √ (1)
- 13.10 Ke dibapadi tse nang le dipelo tse mpe/bomaloma a fodisa./Ba kwetletse Molefi lerumo ka kobong mme ba bile ba lefufa ka katleho ya Molefi. Ba kenya ditlhare setulong sa hae/Ngatane a mo nkela kgarebe ya hae. √√ (2)
- 13.11 Motho ya sa mameleng keletso ya baholo ba hae, le metswalle ya hae ya sebele, o qetella a iphumana a wetse kotsing e kgolo. √√ (2)
- 13.12 O atlehile. Bophelo ba Molefi bo ile ba nka mothinya osele mme ba mpefala haholo. Babadi ba angwa ke ka moo Molefi a seng a le kateng mme sena se qholotsa moya wa qenehelo babading. √√√ (3)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80

**KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG
[MATSHWAO A 10]**

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.</p> <p>MATSHWAO A 7</p>	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang - O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhetswa ho tswa thothokisong - Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso 	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo - O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang - O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang - O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso 	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang - O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhetsa sehlooho - Tse ding tsa dintlha tse hlahisitsweng ho tshhetsa sehlooho di ntle - Tse ding tsa dintlha di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle - Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso 	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang - Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshhetsa sehlooho - Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang 	<ul style="list-style-type: none"> - Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang - Dintlha tse tshhetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong - Mohlahlobuwa ha a utlwesise hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopelo, nehelano le tlhophiso ya mehopollo. Tshebediso ya puo, sehlo le setaele tse sebedisitsweng</p> <p>MATSHWAO A 3</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopelo se hlahisitwe ka tsela e momahaneng - Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng - Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala - O Batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala 	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopelo ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitwe ka tsela e hlalohanyehang - Tlhahiso ya mehopollo ke e utlwisisehang - Tshebediso ya puo, sehlo le setaele di nepahetse 	<ul style="list-style-type: none"> - O hlahisitse bopaki bo se bokae ba sebopelo - Tlhahiso ya mehopollo e a haella, ha e hlalohanyehe mme ha e na momahano - Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehlo le setaele ha se tse loketseng 	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng - Mehopollo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang - Sehlo le setaele ha se tse loketseng 	<ul style="list-style-type: none"> - Moqoqo o bopohile ka tsela e fokolang - Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng
MATSHWAO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng.	-Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14–15 -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13 -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshhehatswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa	-O botsha kutlwisiso mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo ke e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwalang, empa ha se tsohle tse tiisitweng kamoo ho lokelang -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala	-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotsweng ka botlalo -Tse ding tsa dintlha di tshhehatsa sehlooho -Dintlha tse ding di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa	-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshhehatsang sehlooho -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa	-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso -Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlahlobuwa ha a utlwisiso hantle mofuta ona wa sengolwa
MATSHWAO A 15					
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Sebopeliso, tlhophiso ya mehopolole le nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng temeng.	-Sebopeliso se momohaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotsweng hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala	-Sebopeliso ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momohaneng -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang -Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse	-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopeliso -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse -Tlhalohanyo ya mehopolole e a haella, ha e hlalohanyehang mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse	-Sebopeliso se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng -Mehopolole ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse -Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse	-Kgaello ya ho rala sebopeliso ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolole -Tshebedisong ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo -Popo ya diratswana e fosahetse
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4